

Europa na WO II: informele kunst, tachisme, materiekunst

Beschrijving:

De Europese tegenhanger van het abstract expressionisme wordt *informele kunst* genoemd. Deze naam is ontstaan als tegengestelde van de Europese *formele kunst* waarmee de geometrische abstractie in de traditie van Mondriaan wordt aangeduid. (Op de formele kunst komen we terug in de les over *postpainterly abstraction* en *Op Art*.) De term informele kunst is als verzamelnaam ingeburgerd voor een aantal apart te onderscheiden stijlen. Eén daarvan is het *tachisme* (vanwege het Franse woord tache=vlek), waarmee de schilderijen worden aangegeven die zijn opgebouwd uit grote warrige vlekken, zoals bijvoorbeeld bij de uit Rusland afkomstige en naar Parijs gevluchte schilders Nicolas de Staël en Serge Poliakoff. Met name dit tachisme vertoont sterke overeenkomsten met het abstract expressionisme.

Bij informele kunst hebben we het over de Europese schilderkunst van na de tweede wereldoorlog, grofweg 1945-1960. Net zomin als in Amerika was er sprake van een formele stroming, maar betreft het gemeenschappelijke kenmerken van individueel optredende schilders. Ook in de informele kunst ging het om persoonlijke expressie, om het belang van individueel ontwikkelde abstractie, maar het werk van de Europeanen is minder groots opgezet dan bij hun Amerikaanse collega's, zowel wat betreft formaat als wat betreft kleur en uitstraling. Een veel voorkomend kenmerk is het vette gebruik van verf, het smeren van dikke lagen smurrie op het doek, zoals bijvoorbeeld de Fransman Jean Fautrier dat deed in zijn 'gijzelaars'-doeken.

Aan de minder uitbundige ontwikkeling van de Europese schilderkunst, tegenover de grootsheid en het optimisme van de Amerikanen, lag een aantal factoren ten grondslag:

- Europa had de oorlog op eigen bodem meegemaakt, ons werelddeel was uitgeput en getraumatiseerd. De naweeën van het geweld waren te sterk om te ontstijgen. De oorlog zat nog bij de kunstenaars in hun systeem, vaak leidend tot deprimerende werken.
- De band met de traditie, inclusief de moderne stromingen uit de eerste helft van de eeuw zoals gedictieerd door de Ecole de Paris, was nog altijd sterk. Veel kunstenaars waren voor de oorlog opgeleid in die traditie.
- De kunstenaars die voor de oorlog de helden waren - zoals Picasso, Miro, Matisse, Braque of Léger - waren nog steeds actief en alleen maar gestegen in aanzien. Zij vertegenwoordigden de enorme impact van de bekende vooroorlogse stromingen en lieten daarmee weinig ruimte voor de avant-garde.

De informele kunst vond zijn oorsprong enerzijds in het surrealistische concept van schilderen vanuit het onbewuste, de droomwereld, en anderzijds in de sterke uitdrukingskracht van het expressionisme. De pionier van de informele kunst, Hans Hartung, uit nazi-Duitsland naar Parijs gevlucht, baseerde zich bijvoorbeeld op de werken van Kandinsky. De sterkste toonzetter was Wols, een van oorsprong Oostenrijkse schilder, die eveneens naar Parijs was gevlucht. In zijn doeken laat hij zijn diepste gevoelens zien, zijn gehele persoonlijkheid. Hiertoe moest hij zich geheel losmaken van de bestaande structuren en stromingen, om zo tot een *écriture automatique* (automatisch handschrift; het vrijlaten van het onbewuste) te komen. De geestestoestand waarin dit automatische schilderen kan ontstaan is nauw verwant met de overgave die in oosterse tradities wordt beleefd, waarbij destijds met name zen in de belangstelling stond.

Materiekunst:

Een variant binnen de informele kunst is wat wij tegenwoordig *materiekunst* noemen. Enerzijds werd een depressief naoorlogs gevoel aangezet door het gebruik van aardse materialen zoals zand, touw, jute zakken en hout. Over het algemeen kregen de schilderijen hiermee nog meer zwaarte, soms ook modderigheid, bruine en grijze kleuren. Kunstenaars die hiermee bekendheid hebben verworven zijn de Italiaan Alberto Burri, die op jute zakken werkte, de Spanjaard Antoni Tapiès die bijvoorbeeld zand door zijn verf mengde, en de Nederlander Jaap Wagemaker. Anderzijds was er in de dialoog met de materie ook sprake van het zoeken naar schoonheid, naar contact met onze diepere bronnen, naar vrijheid en ongebondenheid. Het dóórwerken in en met de materie leende zich goed voor een zen-benadering van het schilderen.

Overigens is er geen strikte grens tussen materiekunstenaars en ‘gewone’ kunstenaars; Tapiès maakte ook niet-materie schilderijen, terwijl je de pasteus schilderende Fautrier ook een materiekunstenaar zou kunnen noemen.

Karel Appel en Asger Jorn maakten eveneens gebruik van materie in hun werken. Op hen komen we terug in het kader van Cobra, een andere variant binnen de informele kunst. In de jaren '60 waren Joseph Beuys en Robert Rauschenberg toonaangevende materiekunstenaars. Bij hen richtte het gebruik van materie zich op industrieel vervaardigde materialen zoals kleevers, oude plastic popjes, snoeren en fietsonderdelen. Deze variant vond zijn oorsprong in het dadaïsme, waar veelvuldig met ‘toevallig’ gevonden materialen werd gewerkt (*‘objets trouvés’*). Op Beuys en Rauschenberg wordt later teruggekomen omdat hun materiekunst binnen een ander kader dan de informele kunst ontstond.

Schilders informele kunst:

algemeen/ tachisme:

Nicolas de Staël, Hans Hartung, Jean Fautrier, Wols, Alberto Giacometti
(Pierre Soulages, Georges Mathieu, Serge Poliakoff, Willi Baumeister, Ernst Wilhelm Nay, Maria-Elena Vieira da Silva)

materiekunst:

Antoni Tapiès, Alberto Burri, Jean DuBuffet
(Jaap Wagemaker, Wim de Haan, Emil Schumacher.)

N.B. Volgende week gaan we schilderen in de traditie van Cobra. Breng één of meer kindertekeningen mee van thuis, van jezelf van vroeger, of van neefjes of nichtjes of zo. De tekeningen blijven intact, maar kunnen dienen als inspiratie voor de opdracht.